

Biat Hadîsleri: Eğitim İlke ve Yöntemleri Açısından Bir Tahlil

Yunus Macit

Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İDKAB Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
yunusmacit55@hotmail.com

Öz

Hız. Peygamber (s.a) ile ashâbı çeşitli vesilelerle birçok kere biatlaşmışlar ve ne pahasına olursa olsun anlaştıkları / sözleştikleri hususlardan caymayacaklarına kesin söz vermişlerdir. Hız. Peygamber'in ortaya koyduğu Nebvî mesajın insanlığa sunmuş olduğu değerlerin birçoğu biat hadislerinde ifade edilmiştir. Bu süreçte Hız. Peygamber (s.a) eğitime dair ilke ve yöntemlerin çoğunu biat sürecinde de dikkate almıştır. Aldığı biatlarla Hız. Peygamber, kendi değerlerini oluşturmuş, onlara göre tutum ve davranışlarını belirleyen, kendini onlara göre yöneten ve denetleyen özgür, bağımsız, ahlaklı kişilerin bir arada yaşadığı bir toplum inşa etmeyi hedeflemiştir. Böylece toplumun ortak değerler etrafında birleşmesi, gücünü ve verimliliğini artırması temin edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hız. Peygamber, Sahabe, Biat, Eğitim, Tahlil.

Hadiths on Allegiance (Biat): An Analysis in Terms of Training Principles and Methods

The Prophet Muhammad (pbuh) and his companions have declared their allegiances to one another in a number of occasions and make commitment to themselves that no matter what the cost might be, they would never broke their promises. Many of the values which presented by Prophet Muhammad (pbuh) to humanity has been stated in hadith narrations on allegiance (biat). In this process, the Prophet (pbuh) has taken into consideration many of the principles and methods of education. In the process of accepting allegiances of companions, Prophet Muhammad (pbuh) created his own values and aimed to build a society which is consisted by a combination of independent and decent person. Thus, it is ensured the unification of the society around common values and also enhancement of its power and efficiency.

Key Words: Prophet Muhammad, Companions, Education, Allegiance (Biat), Analysis.

Atıf

Yunus Macit, *Biat Hadîsleri: Eğitim İlke ve Yöntemleri Açısından Bir Tahlil*, Marife, Yaz 2012, ss. 27-48

Giriş

Tebliğ ve tebyîn göreviyle yükümlü olan Hz. Muhammed (s.a)'in amacı, İslâm toplumunun lideri olarak, vahiyle kendisine bildirilen ilahî talimatların yaşanabileceği bir zemin oluşturmak ve bu mesajları çeşitli vesilelerle ulaşabildiği fert ve toplumlara duyurmaktır. Nitekim o, davet görevine başladığı ilk günden itibaren muhataplarına İslâm'ı bildirmiş, din ve ırk ayrımı gözetmeksizin davetine icabet edenlere kucak açmıştır.

Yüce Allah'ın "Ey inananlar! Allah'a itaat edin, Resûl'e ve sizden buyruk sahiplerine itaat edin. Eğer bir şeyde çekişirseniz, onun hallini Allah'a ve Resûlü'ne bırakın..."¹ buyruğu İslâm'ı benimseyen herkese hitap etmektedir. O halde bir Peygamber olması ve Müslümanların idarecisi olması² yönüyle her Müslüman'ın Hz. Muhammed (s.a)'e itaat etmesi gerekmektedir.

Hız. Peygamber'e itaat edeceklerine ve ona tabi olacaklarına söz verenler (biat edenler) genellikle önceden İslâm'ı kabul etmiş veya en azından bu amaçla ona gelmiş kişilerdir. Bu çoğunluğun biatı, İslâm'ın din olarak kabul edilmesinden sonra bir çeşit söz verme, sözleşme olayıdır. Bununla birlikte bir vesile ile Hz. Peygamber ile bir araya gelen, karşılıklı görüşmeler sonunda İslâm'ı kabul etmeye karar verip biat edenler de bulunmaktadır.

Şüphesiz Hz. Peygamber'in İslâm toplumunu inşa etmesinde bu biatların önemli bir fonksiyonu olmuştur. Bu makalede Hz. Peygamber ile yapılan biatların sahabenin eğitimi açısından değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

I. Biatın İslâmî Açıdan Önemi

Allah Teâlâ insanlar arasından bazı kullarını, emirlerini tebliğ etmek üzere Resûl olarak seçmiştir. Allah, görevlendirdiği bu kişilere buyruğunu vahiy ve ilham yoluyla bildirmiştir. Âdem (a.s) "Yeryüzünde Allah'ın ilk halifesi" olduğu gibi³ bütün peygamberler de kendi devirlerinde İbrahim (a.s), Dâvud (a.s) vs. gibi tek başına, ya da Musa (a.s) ve Harun (a.s) gibi ikisi birlikte Allah'ın Halifesi olmuşlardır. Hz. Muhammed (s.a) ise peygamberlerin sonuncusudur. O'nun izlediği yöntem, kendisini Allah'ın Resûlü olarak kabul edenlerden bağlılık andı (*biat*) istemek şeklinde olmuştur. Siyasî-dinî bir topluluğu oluşturan ana umde, insanların yapmış olduğu bu bağlılık ve itaat yeminidir. Burada, bir başkan tarafından yönetilen bir toplumun temelinde yatan bir tür toplumsal sözleşme söz konusudur.⁴

Türkçemizde "Biat" diye ifade edilen kavramın Arapça aslı "bey'at"tir. Biat, "satmak, satın almak" manasındaki "bey" masdarına bağlı olarak "yöneticilik tevdi etmek, birinin yöneticiliğini benimsemek" manasında kullanılmıştır.⁵ İslâm'da

¹ Nisâ, 4/59.

² Kapar, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at*, s. 29.

³ Bakara, 2/30.

⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, no: 1454.

⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VIII, 26; X, 200; Kallek, "Biat", *DİA*, VI, 120-121.

önemli bir siyasal kavram olan biat, Hz. Peygamber döneminde Allah Resûlü'ne ve dinin temel ilkelerine 'bağlılık bildirme' şeklinde olmuştur.⁶Bu bağlılık (*biat*), aslında Peygamberin şahsına değil, ancak onun aracılığı ile Allah'a verilmektedir. Nitekim "Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir,"⁷ şeklindeki âyette buna dikkat çekilmiştir.

Hiz. Peygamber (s.a) nasıl biata (ittifak anlaşması) başvurmuşsa, daha sonra halifeleri de, iktidara gelişlerini meşrulaştırmak için en üst derecede böyle bir uygulamaya ihtiyaç duymuşlardır. Prensipten egemenlik Allah'a aittir ve onu istediğine veren de O'dur; ancak uygulamada, ilâhî iradeyi temsil eden, toplumun genel iradesidir. Hiz. Muhammed (s.a), "halkın sesi, Hakk'ın sesidir" demek yerine "Allah'ın eli, tek vücut olan topluluğun (cemaat) üzerindedir";⁸ "Ümmetim asla yanlış bir hüküm üzerinde ittifak etmeyecektir,"⁹ diyecektir.¹⁰

Ashabın yaptığı biatlar Hiz. Peygamber'e ve İslâm'ın emirlerine bağlanmayı ihtiva ettiğinden O'nu devlet başkanlığına getirmek anlamını taşıyordu. Ancak O'nun peygamberliği aynı zamanda devlet başkanı olmasının da gereği idi. Dolayısıyla ona biat, hem Peygamber olarak yapacağı tebliğlere inanmak, hem de devlet başkanı olarak vereceği emirlere itaat etmeye söz vermek anlamlarını birlikte ifade ediyordu.¹¹

İslâm'ı kabul eden bireyin biat ile katılıp beraber yaşamaya başladığı toplumun dinî-kültürel değerlerini benimseyerek, toplumun yaşama biçimine uygun bir biçimde hayatını sürdürmesi ve böylece toplumsal yaşama aykırı düşen davranışlarla toplum düzenini bozmaya çalışması önlenmiş olacaktır. Toplumsal kontrol mekanizması içinde birey biat ile toplumsal istikrarın korunabilmesi için, Hiz. Peygamber'in inşa etmek istediği toplumda yerleştirmeye çalıştığı davranış kalıplarına uygun davranmayı benimsemiş oluyordu ki bu, toplum içinde yer alan bireylerin belirli bir düşünce, amaç ve idealde buluşması anlamına geliyordu.

Mekke dönemi denilince biat hususunda ilk akla gelen Akabe mevkiinde yapılanlar ise de, daha başka biat hâdiseleri de görülür. Söz gelimi Ezd-i Şenûe kabilesinin başkanı olan Dımâd, umre maksadıyla Mekke'ye geldiğinde müşriklerin tüm olumsuz propagandalarına rağmen Hiz. Peygamber ile görüşmüştü. Bu görüş-

⁶ Kapar, *İslam'ın İlk Döneminde Bey'at*, s. 22, 29,33; Abdülkerim el-Hatîb, *el-Hilâfetu ve'l-İmâme*, s. 280; Akyüz, *Kur'an'da Siyasî Kavramlar*, s. 203; Altuntaş, *Kur'an'da Temel Siyasî Kavramlar*, s.142-163; Kallek, "Biat", *DİA*, VI, 120-121; Azimli, "Hulefa-i Raşidin Dönemi Halife Seçimleri", *DAAD*, VII (2007), S. 1, ss. 35-59; Hurç, "Siyaset Bilincinin Oluşumu Bağlamında Dört Halifenin Seçim Sistemi", *FÜSBD*, XIII, S. 1, Elazığ 2003, ss. 389-418; Özkan, "Emevî İktidarının İşleyişinde Biat Kavramına Yüklenen Anlam ve Biatın Fonksiyonu", *HÜİFD*, 2008/1, VII, S. 13.

⁷ Fetih, 48/10. Bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, no: 1456.

⁸ Nesâ'î, *Tahrimü'd-dem*, 6; Tirmizî, *Fiten*, 7.

⁹ İbn Mâce, *Fiten*, 8.

¹⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, no: 1457.

¹¹ Hulefâ-i Râşidîn görevlerine daima bir biatle başlamıştır. Ancak bu dönemde biat, "halifeyi seçme ve seçilene itaat etme" anlamında siyasî bir içerik kazanmıştır. Söz konusu dönemde biata yüklenen bu anlamın pratikteki yansımaları ise seçiliş şekilleri farklı da olsa- Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Ömer, Hiz. Osman ve Hiz. Ali'nin halkın biatı neticesinde halife olarak seçilmiş olmalarıdır. Emevîler'den itibaren İslâm devletlerinde de halifenin değişimi sırasında biat daima başvuru bir prosedür olmuştur. Bk. Kallek, "Biat", *DİA*, VI, 120-124.

me neticesinde kelime-i şehadet getirerek Müslüman olmuş, kendisi ve kabilesi adına Hz. Peygamber'e biat etmişti.¹²

Toplu biatlar ilk defa peş peşe Akabe'de gerçekleşmiş ve Akabe biatları olarak kayıtlara geçmiştir. Hz. Peygamber'in Akabe'de aldığı ilk biattan sonra yeni Müslüman olan Mü'mine kadınlardan, Allah'a hiçbir şeyi şirk/ortak koşturmak, hırsızlık yapmamak, zinâ etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnadda bulunmamak (hiç yoktan yalan uydurup iftira atmamak) ve iyi (ma'ruf) işlerde Peygamber'e karşı gelmemek üzere biat almıştı.¹³

Medine'ye hicretin beşinci yılında bilhassa Müslümanlar için tehlikelerin söz konusu olduğu Hendek gününde sahabe Resûlullah'a sağ kaldığı sürece İslâmiyet, cihad¹⁴ ve hicret üzere¹⁵ biat etmişlerdi.

Hicretin 6. yılında vuku bulan Bey'atu'r-ridvân Hz. Peygamber'in Hudeybiye'de Mekkelilerle antlaşma yolu aradığı sırada gerçekleşmişti. Bu, Hz. Peygamber'in ashabından 1400 kişiyle beraber Kâbe'yi ziyaret etmek üzere silahsız olarak yola çıkması, ancak Kureyşlilerin O'nu Mekke'ye sokmamaları, elçi olarak gönderilen Hz. Osman'ı alkoymaları ve baskı altında tutmaya çalışmaları üzerine sahâbilerden yeniden biat almasıdır. Son derece önemli olan bu olay Kur'ân'da "*Andolsun ki Allah inananlardan, ağaç altında sana baş eğerek biat edenlerden razı olmuştur. Gönüllerinde olanı da bilmiş, onlara güvenlik vermiş, onlara yakın bir zafer ve ele geçirecekleri bol ganimetlerden bahsetmiştir*"¹⁶ âyetleriyle ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber, hicri 8. yılda Mekke'yi fethedince de Safa Tepesi'ne oturmuş, kadın-erkek, büyük-küçük herkesi affettiğini ilan etmiş ve onlardan iman, İslâm ve şahadet üzere biat almıştır.¹⁷

Hz. Peygamber bu toplu biatlar dışında da İslâm'a girmek isteyen kişilerden, yani yeni ihtida olaylarında hicret etmek üzere ve cihad gibi önemli faaliyetlere karar verirken, iyi ve temiz bir dinî hayat yaşamak isteyenlerden önemli siyasî olaylar arifesinde veya zaman zaman ashabıyla gerekli gördüğü başka durumlarda biatlaştığı görülür. Nitekim Ubâde b. es-Sâmit "Biz Resûlullah (s.a)'a, zorlukta ve kolaylıkta, tasada ve kıvançta ve başkalarının bize tercih edilmeleri hallerinde dahi dinlemek ve itaat etmek, idarecilerle yönetim hususunda kavgalara girmemek, nerede olursak olalım hakkı söylemek, Allah hakkında hiç kimsenin ayıplamasından korkmamak şartıyla biat ettik,"¹⁸ der.

II. Biatın Bireysel Açıdan Önemi

İslâm'ın varlığını sürdürebilmesi ve hedeflediği misyonu gerçekleştirebilmesi için Müslümanların dinî amaçlara uygun davranmalarının sağlanması gerekmektedir. Bunun için de Müslümanlar, dinî amaçların gerçekleştirilmesine katkıda

¹² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, IV, 241; Müslim, Cum'a, 46.

¹³ Mümtetine, 60/12.

¹⁴ Buhârî, Cihad 33,34, Ahkâm, 43; Müslim, Cihad, 130.

¹⁵ Ahmed, *Müsned*, III, 429.

¹⁶ Feth, 40/18, 19.

¹⁷ Ahmed, *Müsned*, III, 415; IV, 168; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 125.

¹⁸ Buhârî, Ahkâm, 43; Müslim, İmâret, 41; Mâlik, *Muvattâ*, Cihâd, 5; Nesâî, Biat, 1.

bulunurken, kendi amaçlarına da ulaşabileceklerini algılamalıydılar. İşte bu da biat sisteminin etkin işlemesiyle sağlanabilirdi.

Biat, bir anlamıyla da, kişinin Hz. Peygamber/İslâm ile psikolojik olarak bütünleşmesi, dinin amaç ve hedeflerini özümsemesi ve bu doğrultuda kişinin dinî yaşamaya sebat etmede duyduğu kararlılığı ifade eder. Böylece Hz. Peygamber/İslâm ile İslâm'ı kabul edip biat eden kişi arasında bir duygusal bağlılık oluşmaktadır.

Dinî bağlılığı, "kişinin mensubu olduğu din ile psikolojik olarak bütünleşmesi, dinin amaç ve hedeflerini özümsemesi ve bu doğrultuda kişinin dinde kalma yolunda duyduğu arzu" şeklinde tarif edebiliriz.¹⁹

Duygusal bağlılığı güçlü olan Müslümanlar İslâm'ın öne çıkardığı değerlerini, hedeflerini ve amaçlarını içtenlikle benimser; İslâm'ın bir parçası olarak kalmak isterler. Biat ile gerçekleşen duygusal bağlılık, kişinin kendini İslâm'la özdeşleştirmesini ve onun değerlerine adanmasını içerir. Bu da biatı, kişinin tutum ve davranışlarıyla İslâm'ı içselleştirmesi açısından en önemli bağlılık türü yapmaktadır.

Biat ile oluşan duygusal bağlılığın kişinin kendini İslâm'la birlikte ifade edebilmesi esasına dayanan üç önemli unsurdan bahsedilebilir. Bunlar:

- Dinin amaç ve değerlerine olan inanç ve bunların güçlü şekilde kabulü,
- Dini yaşama ve temsil hususunda daha fazla çaba sarf etmeye gönüllü olması,
- Dine bağlılığı devam ettirme konusunda güçlü bir arzunun varlığı olarak belirtilebilir.

Biat sonucu ortaya çıkan duygusal bağlılık; kişilerin dine pasif olarak itaat etmelerinden daha fazlasını ifade etmekte ve kişilerin, dinî hayatın daha iyi olabilmesi için kendileriyle ilgili birtakım fedakârlıklar yapmaya razı olmaları durumunu kapsayan aktif bir bağ ortaya çıkarmaktadır. İnananların duygusal bağlılığı onların dinî hedeflere daha sıkı sarılmalarının, özdeşleşmelerinin, dinle bütünleşmelerinin, dinî amaç ve değerleri kabullenmelerinin ve din yararına olağanüstü çaba sarf etmelerinin bir göstergesidir.²⁰

İslâm'a duyulan bağlılık, Müslüman'ın kendini görece olarak mensup olduğu dinle tanımlama ve onunla ilgilenme derecesi olarak kabul edilebilir. Böylece Müslümanlar, biat ile dinin öngördüğü ödül veya ceza sisteminden beklentileri ya da korkuları olmadan da, dine duydukları bağlılık sayesinde dinî bir yaşantı sergileyebilirler.

¹⁹ Bu tanım, "örgütsel bağlılık" tanımından hareketle tarafımızdan yapılmıştır. Örgütsel bağlılık tanımı için bk. Gürbüz, "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Duygusal Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *ESAD*, Bahar 2006, III, S. 1, s. 58.

²⁰ Konunun, örgüte duygusal bağlılık yönü itibarıyla bk. Gürbüz, "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Duygusal Bağlılık Arasındaki İlişkiler", *ESAD*, Bahar 2006, III, S. 1, s. 59-60.

III. Biata Konu Olan Hususlar

Hiz. Peygamber'in Mekke döneminde başlayan biat alma geleneğinin farklı konular ve safhalar içerdiği görülür. Hiz. Peygamber, biat esnasında genellikle pratik bir faydayı temin etmeyi düşünmüş, öncelikle muhataplarının içinde bulunduğu veya etkilenebileceği durumları söz konusu etmiştir. Söz gelimi şirkin bütün çeşitleriyle hüküm sürdüğü bir ortam olması itibarıyla O'nun biatlarda muhatabından istediği ilk şey Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak (tevhid) olmuştur.²¹

Bu aşamada O'nun biatlarda önemle üzerinde durduğu bir öncelik de Resûl ve idareci olarak kendisine itaat edilmesidir. Bunun yanında o, biatlarda ibadetlerden namaz ve zekât gibi insanların gevşeklik gösterebilecekleri veya zorlarına gidecek olanlara yer vermiş, cahiliye döneminin çocukları öldürme, ölü arakasından bağırıp çağırarak ağlama, iftira vb. hususlara da yer vermiştir.²²

Hiz. Peygamber'in biate konu ettiği hususlar bazı âyet ve hadîslerde belirtilmiş olmakla birlikte, özellikle nübüvvetin son dönemlerinde bütün bu hususların birer birer zikredilmesi yerine muhataplarıyla tek kelime yani "İslâm" üzere biat almakla yetindiği de görülmektedir.²³ Bu gerçeği dikkate aldığımızda özelde biate konu olan hususların nihaî hedefinin aslında bir bütün olarak İslâm'ın kendisi olduğu söylenebilir.

Burada yine de bir fikir vermesi açısından ilgili âyet ve hadîslerde biate konu olan hususları maddeler halinde zikretmek uygun olacaktır:

1. İslâm üzere biat,²⁴
2. Hiz. Peygamber'i dinlemek ve O'na itaat etmek,²⁵
3. Allah'a şirk koşmamak,
4. Hırsızlık yapmamak,
5. Zinâ etmemek,²⁶
6. Çocukları öldürmemek,
7. Kimseye iftira etmemek,²⁷
8. Beş vakit namaz kılmak,
9. Zekat vermek,
10. Her Müslüman'a karşı samimi olmak,
11. Her Müslüman'a nasihatte bulunmak,
12. Müşriklerden mutlaka ayrılmak,²⁸
13. Sırrı gizlemek,

²¹ Buhârî, Ahkâm, 49; Müslim, İmâret 88.

²² Buhârî, Ahkâm, 49; Tefsiru sure 60/3; Nesâî, Salât 5, Bey'at 18; *Muvatta*, Bey'at 2.

²³ Buhârî, Cihâd, 109; Diyât, 22; Müslim, Kasâme 10, Cihâd 130.

²⁴ Buhârî, Diyât, 22; Müslim, Kasâme 10, Cihâd 130.

²⁵ Buhârî, Ahkâm, 43; Nesâî, Bey'at 16; *Muvatta*, Bey'at 2.

²⁶ Buhârî, Ahkâm, 49; Müslim, İmâret 88.

²⁷ Buhârî, Ahkâm, 49; *Muvatta*, Bey'at 2.

²⁸ Buhârî, Cihâd 110; Nesâî, Bey'at 17.

14. Ölünün arkasından ağıt yakmamak,²⁹
15. Allah ve Resûlü için kendini feda etmek,³⁰
16. Cihâd etmek,³¹
17. Yağmacılık yapmamak,³²
18. Hicret etmek,³³
19. Sabretmek,³⁴
20. İş ve vazifeye yetkili olanla tartışmamak, münakaşa etmemek,
21. Adaletli davranmak,
22. Dinî hayatta, kimsenin ayıplamasından korkmamak,
23. Başkalarını kendisine tercih etmek,³⁵
24. Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, Resûl olarak Hz. Muhammed (s.a)'i kabul etmek,³⁶
25. Müslüman toplumun kendilerine halife unvanıyla idareci tayin etmeleri ve ona Biat etmeleri.³⁷
26. Halktan bir şey istememek.³⁸
27. Savaştan kaçmamak.³⁹

Hz. Peygamber'in biatına konu edindiği bu maddelerden iman, İslâm, itaat, Hz. Peygamber'e bağlılık ve namaz, zekât, oruç, hac vb. İslâm'ın temel esas ve ibadetleri gibi hususların öncelikle Müslümanları ilgilendirdiği açıktır. Buna karşılık Hz. Peygamber'in biatına konu edindiği hırsızlık yapmamak, zinâ etmemek, çocukları öldürmemek, kimseye iftira etmemek, sırları ifşa etmemek, yağmacılık yapmamak, sabretmek, iş ve vazifeye yetkili olanla tartışmamak, adaletli davranmak, başkalarını kendisine tercih etmek, halktan bir şey istememek, savaştan kaçmamak vb. gibi hususların her zaman ve dönemde tüm insanlığı ilgilendiren ahlaki – evrensel değerler olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim biatlarda kabul edilen maddelerin sadece ortaya çıktığı tarih ve coğrafya ile ilgili olmayıp her zaman, her yerde ve her insan için uygulanabilir hükümler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla biat sürecinde Hz. Peygamber'in sahabe'yi eğitimi, tüm insanlığa, zamana ve mekâna bağlı olarak değişmeyecek olan evrensel değerleri kazandırması açısından da önem arz etmektedir.

²⁹ Buhârî, Tefsiru sure 60/3; Nesâî, Salât 5, Bey'at 18.

³⁰ Nesâî, Bey'at 8.

³¹ Buhârî, Cihâd 33, 34; Müslim, Cihâd 130; Nesâî, Bey'at 9.

³² Buhârî, Mezâlim 30, Menakıbu'l-ensâr 43; Müslim, Hudûd 44.

³³ Müslim, Musakât 123; Tirmizî, Buyû' 22; Nesâî, Bey'at 9, 10.

³⁴ Buhârî, Cihâd 110.

³⁵ Nesâî, Bey'at 5; İbn Mâce, Cihad, 41.

³⁶ Müslim, Siyâm 197; Ahmed, *Müsned*, V, 297.

³⁷ Buhârî, Fiten 21; Ahmed, *Müsned*, I, 75, II, 48.

³⁸ Müslim, Zekat, 108; İbn Mâce, Cihad, 41.

³⁹ Müslim, İmâret 68, 76; Tirmizî, Siyer 34; Nesâî, Bey'at 7; Dârimî, Siyer, 18.

IV. Eğitim İlke ve Yöntemleri Açısından Hz. Peygamber'in Biatları

Kur'an'a göre Hz. Peygamber "teblîğ" ve "tebyîn" göreviyle yükümlüdür.⁴⁰ Teblîğ ise bir eğitim-öğretim işidir. Nitekim O'nun yaptığı işin bir öğretim ve eğitim faaliyeti olduğunu çeşitli âyetler de ortaya koymaktadır.⁴¹ Ayrıca, birçok âyette, peygamberin, "doğru yolu gösteren bir rehber"⁴² "bir uyarıcı, hatırlatıcı, dikkat çekici"⁴³ olarak takdim edildiğini görüyoruz. Dolayısıyla bütün bu anlamdaki âyetler, peygamberin teblîğ ve tebyîn görevinin, tamamen bir eğitim-öğretim görevi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber (s.a)'in bizzat kendisi de vurgulu bir ifadeyle, "Ben, ancak muallim olarak gönderildim"⁴⁴ buyurarak bu özelliğinin temel görevleri arasındaki yerini ve niteliğini açıkça belirtmektedir.⁴⁵ Nitekim O'nun faaliyetlerinde ve sözlerinde bilgi, öğrenme, öğretme, öğrenci ve öğretmene verilen değer çok fazla yer tutar.

Eğitim ve öğretimde esas olan, kişiyi belli hedefler doğrultusunda yetiştirmektir. Bunu başarabilmek için bazı ilke ve yöntemlerin dikkate alınması gerekir. Zira metod, amaca ulaştırmanın en kısa yoldur. Uygulanan alan ve ulaşılmak istenen amaca göre, bir değil, birçok metod söz konusu olmakta ve bazen metod, kompleks bir karakter arz edebilmektedir. Ayrıca her konunun öğretim ve teblîği farklı metodlarda olabilir. Bu bakımdan tek bir metod yoktur, metodlar vardır.⁴⁶ Bu gerçek, eğitimin hedeflediği amaca ulaşabilmesi için eğitimcilerin çeşitli prensiplerden faydalanabileceğini ortaya koymaktadır.⁴⁷ Bu prensiplerin belirlenmesinde, teblîğ edilen veya öğretilen konunun özellikleri, teblîğ veya öğretimin amacı, muhatap veya öğrencinin özellikleri, konunun öğretildiği yer ve zaman gibi faktörler rol oynamaktadır.

Makalenin bu bölümünde Hz. Peygamber ile ashabı arasında yapılan biatlaşma süreci eğitim ilke ve yöntemleri açısından ele alınacaktır.

A. Eğitim-Öğretim İlkeleri Açısından Biat Hadîsleri

Birleştirici yaptırımların nispeten az bulunduğu Arap toplumlarında yaşayan insanları bilmedikleri, üstelik ilk bakışta karşı koymaya çalıştıkları yeni bir toplum hayatına alıştırmak, onlara yeni bir inanç sistemi getirerek kabul etmelerini sağlamak, üstelik medenî hayattan nasibini alamamış insanları teşkilatlı toplum hayatına çekmek Hz. Peygamber (s.a) için gerçekten oldukça zor olmuştur. Özellikle kan bağından başka hiçbir bağ tanımayan Arap kabileleri arasında söz konusu bağdan daha kuvvetli ve devamlı bir başka bağ tesis etmek hiç şüphe yok ki, siyasî

⁴⁰ Bk. Âl-i İmrân, 3/20; Maide, 5/67, 99; Ra'd, 13/40; Nahl, 16/35, 82; Nur, 24/54; Ankebut, 29/18; Teğabun, 64/12.

⁴¹ Bk. Bakara, 2/151; Cuma, 62/2; Ayrıca bk. Bakara, 2/129; Âl-i İmrân, 3/164.

⁴² Şûra, 42/52.

⁴³ Zariyat, 51/55.

⁴⁴ İbn Mâce, Mukaddime, 17, No: 229; Ayrıca bk. Muslim, Talak, 4. hadis metninde geçen "innemâ" edatının kullanımı için bk. Coşkun, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı*, s. 43-49.

⁴⁵ Aydın, "Hz. Peygamber'in Eğitim(ciliğ)ini Güncellemek", *DAD*, Nisan 2010, S. 232, s. 25.

⁴⁶ Kemertaş, *Uygulamalı Genel Öğretim Metodu*, s. 57, 327.

⁴⁷ Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, s. 29.

idarî ve sosyal konularda belli ilkeler uygulamakla mümkün olabilecekti. Hz. Peygamber (s.a)'in, dağınık bir hayat yaşamaya alışmış insanları İslâm hayat nizamına çekebilmesi, gerçekten, belli prensipler dâhilinde hareket etmesiyle imkân alanına girmişti.⁴⁸ Biz Hz. Peygamber'in biat esnasında dikkate aldığı bu prensiplerden bazılarına değinmek istiyoruz.

1. Kolaylığı Tercih

Hz. Peygamber biat esnasında, tebliğinin genelinde de olduğu gibi, özellikle birçoğu ilk defa İslâm ile yeni tanışacak olan insanları eğitime ve onlara İslâm'ı duyurma hususunda takip ettiği ilkelerden birisi kolaylaştırmak olmuştur. Nitekim âyet ve hadîslerde, dinin kolaylık olduğu vurgulanır.⁴⁹

İslâm'ı kabul eden herkes bizzat veya temsilcileri vasıtalarıyla Hz. Peygamber'e biat etmişlerdir. Biat sürecinin devamı mahiyetinde O'nun vekâlet yoluyla biat eden bu kimselere İslâm'ı öğretmeleri için muallimler göndermesi söz konusu olmuştu. Hz. Peygamber, muallim olarak gönderdiği bu görevlilere "müjdeleyin, nefret ettirmeyin. Kolaylık yolunu gösterin; güçlük çıkarmayın"⁵⁰ buyurarak kolaylığı tercih etmelerini emretmiştir. Zira İslâm Dini'ni kabul eden veya Müslüman olmak isteyen birine kolaylık gösterilirse itaat etmesi de kolaylaşır. Böylelerinin, sonunda genellikle itaatleri artar. Oysa zorluk çıkarılırsa Müslüman olsa bile itaati devamlı veya gerektiği şekilde olmaz.⁵¹ Bundan dolayı insanların İslâm'ı kabul etmesi ve dinin öğretilmesinde kolaylık prensibi esastır. Zira insanların bir şeyi kabul etmesi için en kolay olanını tercih etmek, kolaydan zora, esastan teferruata, bilinenen bilinmeyene doğru zamanla ilerleyen bir tadrîcî metoda sahip olmak gerekir.

Bunun biat esnasında gerçekleşen güzel bir örneğini Ümeyme bt. Rukayka (r.a) anlatır. O, Ensâr'dan bir grup kadınla Peygamber (s.a)'a geldiklerini ve "Allâh'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek, hiçbir zaman iftira atmamak, meşrû emirlerinde Hz. Peygamber'e isyan etmemek üzere" biat ettiklerini, O'nun hemen "Gücünüz yettiği ve takat getirebileceğiniz husûslarda!" buyurması üzerine de, "Allah ve Resûlü bize karşı bizden daha merhametlidir, haydi bey'at edelim" dediklerini anlatır.⁵²

2. Biat Edenlerin Durumunun Dikkate Alınması

Toplumu oluşturan fertler çeşitli yönleriyle birbirlerinden farklı olup her birinin kendine özgü psikolojik ve biyolojik yapısı mevcuttur. Toplumların da yine kendilerine özgü sosyolojik özellikleri vardır. Eğitimin istenilen düzeye ulaşabilmesi için kişilerin ve toplumların özel durumlarının göz önünde bulundurulması gerekir. Hz. Peygamber (s.a), biatlarında da bu hususa dikkat etmiştir. Biatın sağ-

⁴⁸ Uğur, "Asr-ı Saadette Sosyal Hayat", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, I, 168.

⁴⁹ Bk. Bakara 2/185; Hacc 22/78; Nisâ 4/28; Buhârî, İman, 29; Ahkâm, 43; Müslim, İmâre, 90; Nesâî, İman, 28.

⁵⁰ Müslim, Cihâd, 6.

⁵¹ Nevevî, *el-Minhâc*, XII, 42.

⁵² Tirmizî, Siyer, 37; *Muvatta*, Bey'at, 2.

lıklı bir şekilde gerçekleşmesi için O'nun, muhataplarının yaşantıları, bilgi düzeyleri, inançları, temel değer ve tutumları, o anki psikolojik durumları hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu ve bunları dikkate aldığı anlaşılmaktadır.

a. Kişisel Farklılıklara Dikkat Etmek

Eğitimde amaç, insanları bizzat ferdi farklılıkları göz önünde bulundurularak eğitmek ve hayata hazırlamaktır. Aynı kültür ve çevrede yaşayan insanlar, aynı çevresel faktörlerin etkisi altında buldukları halde farklı olaylardan etkilenebilmektedir. Bir kimsenin temel kişilik özellikleri, bize onun dinî tutumu ve davranışları hakkında da bilgi verebilir.⁵³ Fert ve toplum eğitiminin ne kadar önemli olduğu, Hz. Peygamber'in biatlarında ele alınan konuların çeşitliliğinden de anlaşılmaktadır. Bu eğitimle yetişen fertlerin oluşturduğu toplum, isyan, bozgunculuk, Allah ve Resûlüne karşı gelmek ve insanlar arasında saygısızlık ve ara bozuculuk yapmaktan uzak kalarak toplumun huzur ve mutluluğu için en büyük adımı atmış olacaktırlardır.

Hız. Peygamber biat için huzuruna gelen fertlerin durumlarını dikkate alır, onların varsa endişelerini ifade etmelerine imkân verir, söz hakkı tanır. O, biat için gelenlerin geçmişteki yaşamlarına dair endişelerini giderme doğrultusunda ileri sürdüğü şartlarına açıklık getirirdi. Nitekim Amr İbnu'l-Âs Müslüman olmak üzere Hz. Peygamber'e geldiğinde daha önceden Müslümanlara karşı işlediği olumsuzluklar nedeniyle endişe etmişti. Amr o anı şöyle anlatır: "Bir anda kendimi O'nun önünde buldum. Utancımından dolayı başımı kaldırıp yüzüne bakamıyordum. Elini uzat sana biat edeceğim, dedim. O elini uzatınca, elimi çektim. "Ne oldu, neden elini çektin?" dedi. Sana biat için bir şartım var, dedim. "Nedir?" dedi. Geçmiş günahlarımın bağışlanmasını, affedilmemi diliyorum, dedim. "Ey Amr! Biat et ve Müslüman ol. Korkma İslâm kendinden öncekileri siler atar" dedi. Ben de elini tutup Müslüman oldum."⁵⁴ Bu cevapla İbnü'l-Âs'ın tereddütleri giderilmişti.

Bunalan ve yaptıkları hatalardan dolayı vicdan azabı çeken insanları içinde bulunduğu bunalımdan kurtarmak için onları müjdeleyerek rahatlatmak, onlara umut vermek en uygun eğitim metodudur. Bir insanı, yaptığı bir hatadan dolayı ya da işlediği bir suçtan dolayı kınamak ya da korkutmak, o insanı daha da içine kapatacak ve suçluluk duygusuna kendisini iyice kaptırarak psikolojik bir bunalıma itecektir. Hz. Peygamber'in biat esnasında korkutmadan, kolaylaştırıcı ve müjdeleyici bir tavırla muhataplarına yaklaşması, onun bu husustaki genel uygulamaları ile uyum içindedir. Aynı zamanda böyle bir mesaj ve yakınlaşma, suçların önüne geçme açısından da önemlidir. Böylece biat, erdemli insanlardan oluşan bir toplum inşa etme hedefinin gerçekleşmesine de katkıda bulunacaktır.

b. Toplumsal Farklılıklara Dikkat Etmek

İslâm'ı tebliğ sürecinde Peygamber (s.a)'in farklı farklı muhatapları olmuştur. Dolayısıyla O, peygamberlik misyonu gereği toplumu oluşturan fertlerin bireysel özellikleri kadar, toplumsal farklılıkları da dikkate almıştır. Sözelimi Esed ka-

⁵³ Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, s. 52.

⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, IV, 258; Ahmed, *Müsned*, IV, 199.

bilesine Tay kabilesinin sularına ve topraklarına izinsiz girmelerini yasaklayan bir emirname vermiştir.⁵⁵ Söz konusu yazı sadece bu hükümlerle, başlarına Kudâ b. Âmir'in tayin edildiğini bildiren ibareyi içeriyordu.

Adiy b. Hâtim'in yaşadığı bölgede avcılık önemli bir geçim kaynağı olduğu için bu kabilenin temsilcilerine ayrıca İslâm'ın av ile ilgili hükümleri ayrıntılı bir şekilde öğretilmiştir.⁵⁶

Cerîr b. Abdullah örneğinde olduğu gibi Peygamberimiz Yemen'de bazı kabileleri ve şahısları İslâm'a davet için merkezden ordular göndererek İslâm'ı yaymak üzere faaliyete geçmek yerine, yeni dini benimseyen kabile liderlerini kendi vatan-daşlarına ve komşu kabilelere göndermiştir.⁵⁷ O'nun bu tutumu, toplum psikolojisini göz önünde bulundurduğunu ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in bu ve buna benzer uygulamalarından, hangi kabilelerde ne tür problemlerin bulunduğunu çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Zira bir davetin başarıya ulaşması, davetçinin, muhatabının kültürel ve psikolojik yapısını göz önünde bulundurarak yaklaşmasına bağlıdır.⁵⁸

c. Biat Edenlerin Sevgi, Hoşgörü ve Dostça Karşılınması

Hz. Peygamber'in görevi, insanlara dini tebliğ etmek, din konusunda onları eğitmektir. İnsanlara sevgi ve saygı çerçevesinde dostça yaklaşmak ve onlara hoşgörülü davranmak, eğitim-öğretimde arzulanan hedefe ulaşabilmek için aranan temel şartlardandır. Cüreş temsilcileri, Müslüman olup biat etmek üzere geldiklerinde Hz. Peygamber onlara şu sözleriyle iltifatta bulunmuştur: "Hoş geldiniz! İnsanların en güzel yüzlüleri, en doğru, en tatlı sözlüleri, emaneti en çok gözetenleri! Sizler bendensiniz, ben de sizdenim". Ayrıca Hz. Peygamber onlara ikramda bulunmuş, hayvanları için otlak olmak üzere Cüreş civarındaki belirli korulukları tahsis etmiştir.⁵⁹

Mekke'nin fethinden sonra halkın İslâm'ı kabul ile biat etmelerini temin için yapılan ve başarıya ulaşan uygulamalar da bu kapsamda ele alınabilir. Zira Hz. Peygamber Mekke'nin fethinden sonra, daha önce kendisine ve Müslümanlara onca işkence ve eziyet yapmış, Mekke'den çıkmak zorunda bırakmış olan halka bir konuşma yapmıştı. O bu konuşmasında şunları söylemişti:

"Ey Kureyş cemaati! Ey Mekkeliler! Ne dersiniz? Şimdi hakkınızda benim ne yapacağımı sanırsınız?" diye sordu. Kureyşliler "Biz, senin hayır ve iyilik yapacağını sanır ve 'Sen hayır yapacaksın!' deriz. Sen, kerem ve iyilik sahibi bir kardeş; kerem ve iyilik sahibi bir kardeş oğlusun! Gücün yetti, iyi davran!" dediler.

Bunun üzerine, Hz. Peygamber: "Benim halimle sizin haliniz, Yusuf (a.s.)'ın kardeşlerine dediği gibi olacaktır. Yusuf (a.s.)'ın kardeşlerine dediği gibi, ben de: 'Size bugün hiçbir başa kakma ve ayıplama yoktur! Allah sizi yarlıgasın! O, Esirge-

⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 264.

⁵⁶ Ahmed, *Müsned*, IV, 257.

⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 264.

⁵⁸ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 260.

⁵⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 338.

yticilerin En Esirgeyicisidir!"⁶⁰ diyorum. Gidiniz! Sizler, hür ve serbestsiniz!" buyurdu.⁶¹

Halid b. Velid, Osman b. Talha ve Amr b. As'ın biatları esnasında Hz. Peygamber'in sergilemiş olduğu sevgi dolu, hoşgörülü ve dostça tavır da eğitim açısından önemli bir örnektir. Bu üç arkadaşı İslâm'ı kabul ettiklerini bildirmek üzere mescide gitmişlerdi. Mescide girdiklerinde Resûlullah'ı bir grup Müslümanla sohbet ederken buldular. O anı Amr şöyle anlatır: Resûlullah'ın yanına girdiğimizde yüzü pırlı pırlı parlıyordu. Sevinçliydi. Müslümanlar çevremizi sardılar. Onlar da sevinç içindeydiler. Resûlullah bize baktı ve gülümseyerek "Mekke ciğerparelerini kucağıma attı", dedi.⁶²

Halid de Resûlullah'la karşılaşmasını şöyle anlatır: Bizi görünce gülümsedi. Gülümsemesi yüzünden hiç eksilmedi. Selâm verip yanına yaklaştım. Selâmımı güler yüzle karşıladı. Allah'tan başka ilâh olmadığını ve senin de O'nun elçisi olduğunu kabul ediyorum, dedim. "Beri gel" dedi. İyice yaklaştım. "Senin akıllı olduğunu ve er-geç hakikati göreceğini biliyordum. Sana doğru yolu gösteren Allah'a şükürler olsun", dedi. Ben Ey Allah'ın Resûlü, durumumu biliyorsun. Sana karşı açılan bütün savaşlarda bulundum. Günahlarımın bağışlanmasını dile, dedim, "İslâm kendinden öncekileri siler; günahları keser atar", dedi.⁶³

Hız. Peygamber biat için huzuruna gelecek olan fertlerin durumlarını dikkate almıştır. Bunu en güzel örneklerinden birisi İkrime'ninbiatı sürecinde yaşanmıştır. Zira İkrime b. Ebû Cehil Mekke'nin fethi sırasında öldürülme korkusuyla Yemen tarafına kaçmıştı. İkrime'nin hanımı Ümmü Hakîm, Hız. Peygamber'e gelip biat ederek Müslüman olmuş, sonra kocasının öldürüleceğinden korkarak kaçtığını belirterek eman vermesini istemişti. Hız. Peygamber'in İkrime için eman vermesi üzerine Ümmü Hakîm, onu bulmuş ve emniyette olduğunu bildirerek birlikte Mekke'ye dönmüştü. İkrime ile buluşma aşamasında Hız. Peygamber ashabına: "İkrime, sizin yanınıza, mü'min ve muhacir olarak geliyor! Sakın, onun babasına kötü söz söylemeyiniz! Çünkü ölüye kötü söz söylemek yaşayan yakınlarını üzer, ölüye de bir şey erişmez!" buyurmuştu.⁶⁴ Hız. Peygamber İkrime'yi gördüğü zaman da onun gelişine sevincinden dolayı hemen sıçrayıp ayağa kalkmış, onu karşılayarak kucaklamış ve ona "Hoş geldin süvari muhacir!" buyurmuştu.⁶⁵

Hız. Peygamber'in Mekke'nin Fethi'nde sergilediği hoşgörü ile elde ettiği başarıyı değerlendiren İngiliz subayı Bodley, çok yönlü bir insan olan Hız. Muhammed (s.a)'in insanların zaafalarını hesaba kattığını ve bu zaafılara karşı müsamaha gösterdiğini, insanların ihtiraslarını anladığını vurgular. O, Hız. Peygamber'in hoşgörü çizgisini hemen her ortamda izlediğini, itidalden en sıkıntılı zamanlarında bile ayrılmama çabası içinde bulunduğunu ifade eder. Bodley, hoşgörü, kolaylaştırma ve

⁶⁰ Yûsuf 12/92

⁶¹ Kâdî İyâz, *eş-Şîfa*, I, 229; Kastalânî, *Mevâhibü'l-ledünniye*, II, 469; Şâmî, *Sübülül-hüdâve'r-reşâd*, V, 242.

⁶² Vâkıdî, *El-Megâzî*, II, 744, 745; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, IV, s. 346.

⁶³ Vâkıdî, *El-Megâzî*, II, 748, 749; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, IV, 252, VII, 395.

⁶⁴ Vâkıdî, *El-Megâzî*, II, 851; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 1082.

⁶⁵ Zübeyrî, *NesebüKureys*, s. 311; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, III, 1084; İbn Esîr, *Usdu'l-gâbe*, IV, 67-70.

lımlı politikanın onun başarısına damgasını vurduğunu dile getirir ve "Ebû Cehil'in oğlu İkrime'nin İslâm'ı kabul etmesi, *itidal ve kolaylığı* haklı gösteren bir zaferdi,"⁶⁶ der.

Hız. Peygamber biat esnasında muhataplarının hoşgörü sınırlarını zorlayacak isteklerini, onları incitmeden ikna ederek reddetmiştir. Sözelimi Tâifliler İslâm'ı kabul etmeye hazır olduklarını bildirip biat etmek üzere Medine'ye bir heyet göndermişlerdi. Heyettekiler anlaşma koşullarını baştan sona yazmışlar, sadece Muhammed (s.a)'in mührü için boş yer bırakmışlardı. Tâifliler Hız. Muhammed (s.a)'i Allah'ın Elçisi olarak kabul etmek için namaz, zekât ve cihad gibi ibadet ile zina, içki ve faiz gibi yasaklardan muaf tutulmalarını ön şart olarak ileri sürmüşlerdi. Bunun üzerine Hız. Peygamber onlara şunları söyledi: "Namaz, Rabbimiz olan Allah'ın varlığını kabul etmenin sadece bir dış görüntüsüdür. Allah inancı taşıyan bir din, namaz kılmak gibi Allah'ın varlığını tanımayı ifade eden bir hareketi içinde barındırmıyorsa, din denilmeye layık değildir. Fuhuş ve zinaya gelince, toplumsal hayatta bundan daha iğrenç ve nefrete layık bir hareket yoktur. İçinizden hanginiz hanımının, kız kardeşinin ya da kızının herhangi bir insan tarafından tecavüze uğramasını ister? Öyleyse diğer insanların da sizden kendi akrabalarına tecavüzde bulunmanızı istememelerini anlayışla karşılamamız gerekir."⁶⁷

Oldukça nâzik bir ortamda geçen bu görüşmelerde Hız. Peygamber'in üstlendiği ilâhî tebliğ görevinin esas ve hangi noktalar üzerinde durduğu hemen göze çarpmaktadır. Allah'ın birliği (vahdâniyet) ve putperestliğin kabul edilemezliği konularında o sarsılmaz bir kararlılık sergiliyordu. Fuhuş ve zina gibi, ahlâka aykırı düşen en önemli kusur ve kötü fiilleri kesinlikle kabul etmiyordu.⁶⁸ Ama bu tavrını yine de muhataplarını ikna ederek onları kırmadan, incitmeden ortaya koyuyordu.

3. Eğitimde Süreklilik İlkesi: Biat Edenlerle Birlikte Muallim Gönderilmesi

İnsan, fıtratı gereği hayat boyu öğrenme, yeni şeyler kazanma ihtiyacını hissederek.⁶⁹ Hız. Peygamber'e biat edenlerin kabul ettikleri yeni dinin esaslarına uygun bir şekilde yaşamaları, bu din hakkında bilgi sahibi olmalarıyla mümkündür. Biat öncesinde az da olsa bu dini benimseyecek kadar ön bilgiye sahip oldukları var sayılsa bile, dinî hayatın tamamı hakkında yeterli bilgi sahibi oldukları söylenemez.

Hız. Peygamber'e biat edenler, verdikleri sözlere bağlı kalma yanında, kabul ettikleri yeni dinin esaslarını öğrenmek için öğreticilerle birlikte memleketlerine dönüyorlardı. Hız. Peygamber, hicretten iki yıl önce Mekke'ye gelip Akabe mevkiinde Müslüman olup biat eden Medinelilerin eğitimi ile de ilgilenmiş; istekleri üzerine onlara Kur'ân'ı ve İslâm'ın prensiplerini öğretmek için Mus'ab b. Umeyr'i Medine'ye öğretmen olarak göndermiş ve böylece biat sürecini bir tebliğ ve tebyîn faali-

⁶⁶ Bodley, *Tanrı Elçisi Hız. Muhammed*, s. 377. (Nakleden, Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 279.)

⁶⁷ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, no: 819.

⁶⁸ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, no: 819.

⁶⁹ Özbek, "İslam Eğitiminin Özelliklerine Genel Bir Bakış", *SÜİFD*, 1990, S. 3, s. 272.

yetine dönüştürmüştü. O sırada 25 yaşlarında bir genç olan Mus'ab b. Umeyr'in faaliyetleri sonucunda Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muaz gibi iki nüfuzlu kabile reisinin de içlerinde olduğu pek çok Medineli Müslüman olmuştur.⁷⁰

Hicretten sonra Hz. Peygamber hem ashabını eğitmek, hem de öğretici ihtiyacı karşılamak üzere Mescid-i Nebevî'ye bitişik Suffe denilen gölgelikte bir medrese açarak burada ihtiyacı olan davetçi ve muallimleri yetiştirmeye başlamıştı. Burada eğitim ve öğretim görenler, sürekli Peygamberimizin yanında bulunup ilim tahsiliyle meşgul oldukları için dinin ahkâmını, Kur'ân ve sünneti iyi bir şekilde öğreniyorlardı. Medine dışındaki kabileler biat sonrasında muallim ve mürşid istedikçe Peygamberimiz onlara umumiyetle Ashâb-ı Suffe'den bazılarını gönderirdi. Böylece Medine'de birkaç gün süren eğitim ve öğretimlerine kendi yurtlarında da Hz. Peygamber tarafından tayin edilen bir öğretici vasıtasıyla devam etmek suretiyle bir süreklilik sağlanıyordu.

B. Eğitim-Öğretim Yöntemleri Açısından Biat Hadîsleri

Hz. Peygamber'in eğitim sürecinde bulunduğu ortam ve muhatapların durumuna göre birden fazla metod uyguladığı görülmektedir. Hatta aynı anda farklı metodları uyguladığı da olmuştur. Biz bir makale sınırları içinde onun biat esnasında uyguladığı metodlardan bir kaçına işaretle yetinmek istiyoruz.

1. Takrir Metodu

Eğitim ve öğretimin olduğu her yerde, hemen ilk bakışta göze çarpan ve adeta eğitim ile klasik bir bütünlük sağlamış yegâne metod, takrir metodudur. İnsanların en kolay ve rahat anlaşabilmelerini sağlayan unsur dil, yani ifadedir. İnsanlar düşündüklerini, bildiklerini ve tecrübelerini çoğu zaman araya başkalarını veya bir aracı koymadan ve doğrudan doğruya karşılarındakilere aktarmak ihtiyacını duymuşlardır. Bu sebeple takrir metodu, bilgi edinmede ve aktarmada kullanılan en eski ve en etkili metodlardan biridir.⁷¹

Eğitimde kullanıldığı manada takrir metodu, bir soru veya problem şekline konulmuş önemli bir hususun, muhataplara açık bir şekilde anlatılması, izah edilmesi ve açıklanması manasında kullanılan bir öğretim tekniğidir.⁷²

Peygamberimiz biat için kendisine gelen kişi veya heyetlerin hemen hepsine onlara İslâm'ı takdim ederken takrir metodunu kullanmıştır. Sözelimi Havlân heyeti temsilcilerine İslâm'ın temel esaslarını, helal ve haram olan hususları açıklamıştır.⁷³

2. Soru-Cevap Metodu

İnsanlar bilmek istedikleri şeyleri sorarak öğrenirler. İnsan bilgisinin büyük çoğunluğu sorarak öğrendiği şeylerden oluşmaktadır.⁷⁴İnsanın en büyük özelliklerle

⁷⁰ İbn-i Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 219, III, 118.

⁷¹ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s.144.

⁷² Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, s. 241.

⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 324.

⁷⁴ Demirek, *Kur'an'ı Kerim'de Teşvik ve Sakındırma Metodu*, s. 88.

rinden biri de meraklı olması, etrafında olup biten olayları devamlı öğrenme isteğinin olmasıdır. İnsan çocuk yaşlardan itibaren konuşmaya başladıktan sonra her şeyi sorarak öğrenme isteğini belirtir.⁷⁵

Hz. Peygamber, genel eğitiminde olduğu gibi biatları esnasında da soru-cevap metodunu kullanmıştır. Ahab bütün problemlerini Hz. Peygamber'e sorarak öğrenirdi. Biat için gelenler de Hz. Peygamber'e sorular sormaktaydı. Kimisi, bilmediğini öğrenmek için soruyor, kimi, tartışma çıkarmak için, kimi de Hz. Peygamber'i sınava tabi tutmak için soruyordu.⁷⁶ Sözelimi Benî Selâmân geldiklerinde Hz. Peygamber'e namaz, İslâm şeriatları, göz değmemesi için okuyup üflemenin caiz olup olmadığı vb. şeyler hakkında birtakım sorular sormuşlardı.⁷⁷

Eman verilmesi üzerine Hz. Peygamber'in huzuruna çıkan İkrime "Yâ Muhammed! Sen beni nelere davet ediyorsun?" diye sormuş, Hz. Peygamber de "Ben seni Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve benim de Resûlullah olduğuma şahadet etmeye, namaz kılmaya, zekât vermeye, oruç tutmaya, haccetmeye ve şöyle söyle yapmaya davet ediyorum!" buyurup, İslâmiyet esaslarını ve İslâm ahlâkını saymıştı.⁷⁸

Biat edenler, biata konu olan hususlar dışında bölgelerinde var olan uygulamalar veya kendi özel durumları ile ilgili soru soruyorlardı. Sözelimi Ceşân temsilcileri Medine'ye geldiklerinde Yemen'de imal edilen bal şarabı (bit') ve arpadan yapılan içki (mızr) nin adını zikrederek hükmünü sormuşlardı. Bu içkilerin çok içildiğinde sarhoş ettiğini öğrenen Hz. Peygamber "Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır" buyurmuştu. İşçilerine içirmek için şarap bulduran bir adamın durumunu sorduklarında da "Her sarhoş edici şey haramdır" cevabını vermişti.⁷⁹ Kendilerinin üzüm ve içki sahibi olduklarını, şarabın haram kıldığını ve üzümü ne yapacaklarını soran Fîrûzed-Deylemî'ye "Onu kurutup kuru üzüm yapınız" demişti.⁸⁰

Soru, öğrenmek isteyen den gelebileceği gibi öğretmenden de gelebilir. Sözelimi Adiy bin Hatim'in İslâm'ı kabul edip biat etmesi sürecinde bunu görüyoruz. Kavminin lideri ve Hıristiyan biri olan Adiy'i Hz. Peygamber evinde misafir etmişti. Aralarında geçen konuşmalar esnasında o (s.a) bir ara Adiy'e dönmüş ve sorular sormaya başlamıştı. Adiy bu anı şöyle anlatır:

Hz. Peygamber bana döndü ve şöyle sordu: Adiy, de bakayım Allah'tan başka ilah var mı? Hayır, dedim.

- Sen Rekusi misin (Hıristiyanlık ile yıldızlara tapan Sâbiiler arasında karma bir din) diye sordu.

- Evet cevabını verdim.

- Sen kavminin savaş ganimetlerinden dörtte bir pay alıyor musun?

- Evet alıyorum dedim.

- Peki, bunun Rekusilikte haram olduğunu bilmiyor musun? Diye sordu.

⁷⁵ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 172.

⁷⁶ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 150.

⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 332.

⁷⁸ Vâkıdî, *el-Megâzi*, II, 852.

⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 359.

⁸⁰ Ahmed, *Müsned*, IV, 232.

- Evet vallahi yaptığım haramdır. Doğru diyorsun dedim.

Müslüman olmana engel nedir? Hz. Peygamber (s.a) bana baktı ve şöyle devam etti: "Adiy! Sanıyorum seni Müslümanlığı kabulden alıkoyan şeyler şunlardır:

- Belki Müslüman halkın yoksul hali seni İslâm'a girmekten alıkoyuyor. Vallahi, gelecekte Müslümanların malı o kadar çok olacak, o kadar zengin olacaklar ki mallarını koyacak yer bulamayacaklardır.

- Belki seni Müslümanların sayısının az, düşmanlarının çok olması etkilemiş, dine girmekten alıkoyuştur. Vallahi yakın gelecekte Irak'tan tek başına yola çıkan bir kadın Mekke'ye kadar tek başına yolculuk edecek de kimseden ürkemeyecek.

- Belki sen güç ve kudretin başkalarında olduğunu görünce İslâm'dan kaçırıyorsun. Vallahi yakın gelecekte Babil'deki beyaz sarayların (Irak ve İran'ın) Müslümanlara boyun eğdiğini göreceksin."

Bu sözleri duyan Adiy, "Ey Allah'ın Resûlü ben İslâm'ı kabul ettim"⁸¹ demekten kendini alamaz.

3. Yaşayarak (Aktif) Öğrenme Metodu

Eğitim biliminde yaparak ve yaşayarak öğrenme metodunun genel bir ifadeyle karşılığı aktif öğrenme metodudur. Aktif öğrenme metodu, birçok eğitim ve öğretim metodu arasında, önceden tespit edilen bir programı hazmettirmek suretiyle gerçekleştirmeye çalışan bir yoldur.⁸² Bu hazmettirme işini, dışarıdan verilen bilgilerle değil, kişinin bizzat yaparak ve yaşayarak gerçekleştirmesi bu metodun aynı zamanda bir "öğrenme" metodu olduğunu göstermektedir.⁸³

İslâm dini iman edenlere mutlaka Allah'a ibadet etmek vazifesini yüklemek ve ondan çeşitli ameller işlemesini talep etmektedir. Böylece iman eden kimse, birçok dinî faaliyet ile karşı karşıya kalmaktadır. Yapılan bu faaliyetler, duyu organlarını eğitir, kişiye görgüye dayanan yeni ve sağlam bilgiler kazandırır, hafızayı çabuklaştırır, doğruluğu sağlar ve kavrayış yeteneğini çoğaltır.⁸⁴

Yaşayarak öğrenme metodunun en güzel şekilde icra edildiği ibadet namazdır. Namaz, Hz. Peygamber'in biatlarında, muhataplarının hemen hepsinden yerine getirmelerini şart koştuğu bir ibadettir. Örneğin Cerîr b. Abdullah Resûlüllah(s.a)'a namazı tam olarak kılmak, zekâtı hakkıyla vermek, her Müslüman'a nasihat etmek üzere biat ettiğini bildirir.⁸⁵ Dolayısıyla biat edenlerin uygulamaya başladığı ilk ibadet olan namazın öğretilmesinde aktif metodun uygulandığını söyleyebiliriz.

4. Model Alma Yoluyla Öğrenme (Sosyal Öğrenme)

Eğitim ve öğretimin her alanında olduğu gibi, dinî ve ahlâki öğretimlerde de güçlü bir modele her zaman ihtiyaç vardır. Davranışları örnek vererek insanları eğitmek, Hz. Peygamber'in genel eğitim metodlarından biridir.⁸⁶ Allah, Hz. Muhammed (s.a)'i, insanlar gibi yaşayan, aynı duygulara sahip biri olarak, onların içinden

⁸¹ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 388-390.

⁸² J. Leif ve G. Rustin, *Pedagoji Doktrinleri Açısından Genel Pedagoji*, s. 284.

⁸³ Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, s. 267.

⁸⁴ Kanad, *Kısaltılmış Pedagoji*, İstanbul 1977, s. 218.

⁸⁵ Buhârî, İmân 42, Mevâkît 3, Zekât 2; Müslim, İmân 97-98.

⁸⁶ Kasapoğlu, "Kur'an'da Üsve-i Hasene Kavramı- Model Alma Yoluyla Öğrenme", *Diyanet İlmî Dergi*, XLII, S. 3, Ankara 2006, s. 38.

seçmiş ve onları eğitmesi için göndermiştir.⁸⁷Kur'ân'ın ilk öğrencisi ve aynı zamanda sahâbilerin ve bütün Müslümanların öğretmeni olarak O, söz ve davranış bütünlüğüyle Kur'ân'ın hayata uygulanışı noktasında bir modeldir.

İnsanlar bilmedikleri şeylere karşı mesafeli dururlar. Bilgisizlikten kaynaklanan bu olumsuzlukları bertaraf etmenin etkili yolları arasında gerçeği bizzat göstermek, söz eylem birliği sergilemek, kısaca muhataba örnek bir model sunmak sayılabilir. Bunun eğitimdeki başarısı da göz ardı edilemeyecek derecede büyüktür. Nitekim Hz. Peygamber biat için gelenlere, ashabının örnek hayatını izlemelerini eğitiminin bir parçası yapmıştır. O bu amaçla, biat için gelenlerin Medine'de bir müddet kalmalarını, bu arada Mescid-i Nebevî'de sahâbileri izlemelerini, bazı evlerde misafir olmalarını, böylece İslâm'ı kabul eden insanların hayatlarında ne gibi değişiklikler meydana geldiğini gözlemleyebilmelerine ortam hazırlamıştır.⁸⁸

Sakîf heyetinden Osman b. Ebi'l-Âs'ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber Sakîf heyetini, kalpleri yumuşasın diye, Mescide indirmişti.⁸⁹Sakîf temsilcileri, geceleyin okunan Kur'ân-ı Kerîm'i ve ashabın teheccüd namazında okuduklarını dinlemekte, Müslümanların beş vakit namazlarında saf oluşlarını seyretmekte ve Muğîre'nin evine dönmekte idiler.⁹⁰Bir müddet böyle devam etmiş, yaptıkları gözlemler ve çeşitli görüşmeler sonunda Sakîf temsilcileri Müslüman olmuşlardır.⁹¹

5. Uzaktan Öğretim Metodu: Biat İçin Gelenlere Eğitim Amaçlı Mektuplar Vermesi

Uygulamalı eğitimin az olduğu alanlarda uzaktan eğitim metodu alternatif bir öğrenim biçimi olarak öne çıkmaktadır. Uzaktan eğitimi, öğretici ve öğrenenin fiziksel olarak farklı mekânlarda olduğu, öğrenimlerini kendi hız ve kapasitelerine göre ayarlayarak, eğitim teknolojilerinden yararlanarak, verimli ve kaliteli bir şekilde öğrenme - öğretme etkinliklerini sürdürebilecekleri bir eğitim sistemi olarak tanımlayabiliriz.⁹²

Hz. Peygamber'in İslâm'ı cihana yaymak için kullandığı tebliğ vasıtalarından biri de çevre ülkelerin devlet başkanlarına yazdığı mektuplar ve gönderdiği elçilerdir. Bizzat gitmeye imkân bulamadığı bölgelerin insanlarına mektuplar ve elçiler göndererek onların İslâm'ı kabul edip biat etmelerini temin etmeye çalışmış, İslâm'ın esaslarını bazı kabilelere yazılı olarak vermiştir.⁹³ Hz. Peygamber'in mektuplar göndererek eğitim öğretimin devamını sağlamaya çalışması, onun uzaktan eğitiminin örnekleri olarak değerlendirilebilir.

Has'am kabilesi mensupları da Hz. Muhammed (s.a)'e tabi olduklarını bildirerek biat etmek üzere Medine'ye bir heyet gönderirler. Onlar Hz. Peygamber'e "Allah'a, O'nun elçisine ve onun Allah katından getirdiği şeylere inandık. Sen bize bir mektup yaz, biz de onun içinde olanlara tabi olalım" derler. Bunun üzerine

⁸⁷ Ahzâb, 33 / 21.

⁸⁸ Benî Selâmân temsilcileri biat için geldiklerinde Remle bintiHâris'in konağında misafir edilmişler (Bk. İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 19) ve burada üç gün kalmışlardı. İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnu'l-eser*, II, 321.

⁸⁹ Ahmed, *Müsned*, IV, 218, Ebû Dâvud, Harâc, 25-26.

⁹⁰ Vâkıdî, *El-Megâzî*, III, 965. Ebû Dâvud, Şehr Ramazan, 9.

⁹¹ Vâkıdî, *El-Megâzî*, III, 965-966, 968; Ebû Dâvud, Harâc, 25-26.

⁹² Gümüş, *Çevrimiçi İşbirliği Ekiplerinde Öğrenenlerin Sorun Çözerek Öğrenmeyle İlgili Tutum ve Görüşleri*, s. 8.

⁹³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 324.

kendileri için şu belge yazılır: "Bu, Allah'ın elçisi Muhammed'den Bîşe'de ve çölde yaşayan Has'amlılara bir ahidnâmedir. Câhiliye döneminde dökülmüş olan kanlarınızdan dolayı intikam almanız kaldırılmıştır. Sizin içinizden her kim İslâmiyet'i isteyerek veya istemeyerek kabul ederse, bolluk ve kıtlık zamanına göre artan-eksilen, yağmur suyu veya şebnem suyu ile sulanan yumuşak arazideki ziraatın yetiştirilmesi ve yenilmesi kendisine aittir. Akan su ile sulanan yerlerden öşür, yani onda bir, kuyu ile sulananlardan ise yirmide bir alınır".⁹⁴Has'amlılar için düzenlenen yazı, kan davalarının yasaklandığına dair ifadeleri ve arazi ürünlerinden tahsil edilecek zekâtın miktarlarını içermesi bakımından önemlidir.

V. Eğitim Açısından Biatın Sonuçları

Hız. Peygamber'e biatta duygusal ve mantıksal olarak O'nu kabullenmenin önemli yeri vardır. Bu kabulde, henüz peygamberliği öncesinde dost düşman herkes tarafından el-Emîn (güvenilir bir kimse) olarak tanınıp kabul edilmesinin de O'na biat edenlerin bağlılığını artırdığı düşünülebilir. Zira güven bireyler arası ilişkilerin inşa edilmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir faktördür.

Biat sonucu oluşan duygusal bağlılık ile sahabenin bilinçli bir dinî hayatı yaşama ve biat ile verdiği sözü tutma çabasını hayatı boyunca devam ettirme arasında olumlu bir ilişki olduğu söylenebilir.

Hız. Peygamber'in ortaya koyduğu Biat ilkelerinin en önemli fonksiyonlarından biri çeşitli durumlarda davranışa rehberlik eden standartlar sağlamasıdır. Ortak mefkûre etrafında birlik beraberliği sağlama çabasının, İslâmî sistem içinde karışıklığı önlemek adına Müslümanlar arasında ortak düşünceyi temsil eden yöneticiye biat edecek birey yetiştirme amacına hizmet ettiği de bir vakiadır. Biatlaşma, kader birliği yapmak, topluca belli bir yaşam tarzına talip olarak mücadele sorumluluğunu bireysel, dolayısıyla Müslümanların denetimi dışında tutma anlayışından Allah'ın vacip kıldığı şahitliği birlikte, yapısal bir kimlik ile ifa etmektedir.

Eğitim açısından bakıldığında biatta söz konusu edilen değerler ile Hız. Peygamber'e biat eden bir Müslüman'ın şu kazanımlara sahip olabileceği düşünülebilir:

- Amaç ve yönünü tayin edebilir;
- Bireysel ve toplumsal faaliyetlerinin esaslarını ve genel yönünü kavrayabilir;
- Davranışlarını yargılayabilir;
- Başkalarından ne beklemesi gerektiğini ve kendisinden ne beklediğini bilebilir;
- Doğru ve yanlış, haklı ve haksız, hoş giden ve gitmeyeni, ahlaki olanı ve olmayanı ayırt edebilir.

Biat için gelenler, İslâm'ı hangi zaman ve zeminde olursa olsun insanlara anlatmak isteyen Hız. Peygamber için iyi bir fırsat olmuştur. Özellikle bazı heyetlerin kabileleri adına gelmeleri de bu hususta büyük bir avantajdı. Hız. Peygamber İslâm'ı kabul ederek gelen ve kendisine biat eden veya Medine'de Müslüman olan

⁹⁴ Şâmî, *Sübülül-hüdâve'r-reşâd*, VI, 331-332.

heyetlerin burada bir müddet kalarak Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmelerini, dinin prensip ve esaslarına vâkıf olmalarını, bizzat kendisinin ve sahâbîlerin tatbikatını, İslâm'ın yaşanış ve uygulanış tarzını görmelerini sağlamaya çalışıyordu. Heyet üyelerinin sorularını cevaplandırıyor ve mükellef oldukları hususları bildiriyordu.⁹⁵ Bu durum ise İslâmiyet'i kabul eden kişilerin yaşayarak dini öğrenmelerinin sağlanması yanında öğretim ilke ve yöntemleri açısından da son derece önemlidir.

Biatlardan sonra sahâbîler, Hz. Peygamber'in bir sözüne, tavsiyesine muhatap olduklarında, bu söz, kendiliğinden emir ve süreklilik haline dönüşürdü. Sürekli olarak sünneti gözetmek, Hz. Peygamber'in sözlerini daima hatırdâ tutup ona göre yaşamak, verdikleri sözlerden sonra sahâbîler için zor değildi. Çünkü biat, onların dine girişlerinde verdikleri sözdü. Nitekim Hz. Peygamber, biat almaya gelen bir gruba "Başkalarından bir şey istemeyeceğinize dair biat edeceksiniz" şartını koştuğu için bu kimseler, kamçıları yere düşse dahi onu hiç kimseden istemez, bineklerinden inip kendileri alırlardı.⁹⁶ Resûlullah (s.a) bir başka defa "Bana hiç kimseden bir şey istemeyeceğine kim söz verir, ben de ona cenneti garanti edeyim" buyurmuş, hizmetçisi Sevân "Ben" demiş ve gerçekten de hayatı boyunca hiç kimseden bir şey istememiş,⁹⁷ Hz. Peygamber'e verdiği sözü tutmuştu.

Sahabe, biatlarda verdiği sözlere bağlılığını her an tutmak, sürdürmek gerektiği bilincinde idi. Bunu asla vazgeçilmeyecek bir söz olarak düşünüyorlardı. Biat sürecinde Hz. Peygamber'in, isteklerini, Müslüman olma şartı ve cennetle ilgilendirmesi, onların sürekliliği gerektirecek ciddiyette olduğunun bir başka işaretidir. Bu anlayıştan hareketle Hz. Âişe, Resûlullah (s.a)'in hanımlara "sizin için cihâdın en iyisi ve en güzeli hacctektir" buyurduğunu duyduktan sonra "Hacca gitmeyi terk etmem" demiştir.⁹⁸ Hz. Osman da döneminde vuku bulan olaylar sebebiyle yaptığı konuşmada "Ben Resûlullah (s.a) ile sohbet etmiş, ona biat etmişimdir. Allah onu (s.a) vefat ettirinceye kadar O'na isyan etmedim ve O'nu hiçbir zaman aldatmadım"⁹⁹ diyerek biat ile verdiği sözlere olan bağlılığının devam ettiğini, Peygamber'e verdiği sözü tuttuğunu bildirmektedir.

İkrime b. Ebû Cehil Mekke'nin fethi sonrasında Hz. Peygamber'e biat etmiş, sonra da "Vallahi, yâ Rasûlallah! Allah'ın kullarını Allah'ın yolundan çevirmek için harcadığımın iki katını Allah yolunda harcamadıkça, Allah yolundan çevirmek için yaptığım savaşların iki katını da Allah yolunda yapmadıkça geri durmayacağım!" demiş,¹⁰⁰ hayatı boyunca bu sözünü tutmak için çaba göstermiştir.

Özellikle kadınlar arasında yerleşmiş ve âdet haline gelmiş birtakım yanlışların toplum hayatından sökülüp atılması öyle pek kolay olmamakta, ama verilen sözler de bir şekilde zaman içinde tutulmaya çalışılmaktadır. Ümmü Atiye Nüseybe (r.a) Resûlullah (s.a)'in biat sırasında, ölüye yüksek sesle ağlamayacaklarına dair kadınlardan söz aldığıni belirttiikten sonra, kendisiyle birlikte o biatta bulunan ka-

⁹⁵ Sariçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 255.

⁹⁶ Müslim, *Zekât* 108.

⁹⁷ İbn Mâce, *Zekât*, 25; Ebû Dâvûd, *Zekât*, 27.

⁹⁸ Buhârî, *Cezâu's-sayd*, 26.

⁹⁹ Buhârî, *FedâiluAshâbi'n-Nebi*, 7; Menâkıbu'l-ensâr, 37; Ahmed, *Müsned*, I, 75.

¹⁰⁰ Vâkıdî, *El-Megâzî*, II, 852, 853.

dınlardan beşinin bu verdikleri söze derhal uyduklarını, ötekilerin ise zaman içinde uymayı başarabildiklerini ilave etmektedir.¹⁰¹

Kavimleri adına da biat edip onlara İslâm'ı anlatmak üzere Hz. Peygamber'den ayrılan temsilcilerin mensubu oldukları kabilelerin daha sonraları Müslümanlığı kabul ettikleri anlaşılmaktadır ki bu biat sırasında verilen sözlerin yerine getirildiğini gösterir. Nitekim Benî Sudâ temsilcileri hem kendileri, hem kavimleri adına Peygamberimiz'e biat edip Müslüman olmuşlar ve yurtlarına dönmüşler, İslâmiyet böylece Benî Sudâ'lar arasında da yayılmıştı.¹⁰²

Keza Hz. Peygamber'in süt annesi Halime'nin kabilesi olan Sa'd b. Bekir heyetinin başkanı Dımâm b. Sa'lebe, Sahâbe ile oturan Hz. Peygamber'le görüşmüş, kelime-i şahadet getirerek Müslüman olmuş ve "Ben Allah tarafından getirdiklerimin hepsine iman ettim ve bunların tamamını eksiksiz yerine getireceğim. Ben kabilemi temsilen gönderilmiş bulunuyorum. Dönünce onlara burada duyduklarımı anlatacağım" demiş ve memleketine hareket etmişti. Dımâm, kendisini heyecanla bekleyen kabilesinin yanına dönmüş, onların tapmakta olduğu putları kötüleyerek konuşmaya başlamıştı. Putları kötülediği için başına bir belâ gelebileceği hususunda ikaz edilmişse de o bunlara aldırmamış, Hz. Peygamber'le yaptığı konuşmayı ayrıntılarıyla anlatmıştı. Kısa bir tereddütten sonra kabile mensupları o gün Müslüman olmuşlar, tapmakta oldukları putlarını hemen tahrip etmişler, mescid yapmış ve namaz kılmak için ezan okumuşlardı.¹⁰³

Şair Hassan b. Sabit (r.a), Ensâr'ın Peygamber (s.a) ile beraber yaşadıkları savaş günlerini saydığı ve onunla birlikte savaşta buldukları yerleri andığı bir şiirinde biat ile ilgili söyledikleri aslında her şeyi açıkça ortaya koymaktadır:

"... Onlar bir kavimdir ki, Bedir'de bütünüyle Rasûl ile birlikte bulundular. Ne kusur ettiler, ne de yardımsız bırakıp gittiler. Onlar biat ettiler, onlardan hiçbiri o biatı bozmadı ve imanlarında bir fesat da olmadı..."¹⁰⁴

Hassan b. Sabit'in bu tespiti ve zikredilen diğer örnekler, bir bakıma biat eden sahabenin her şart altında Hz. Peygamber'e verdikleri sözü tuttuklarını gösterdiği kadar, biat kapsamında söz konusu edilen eğitim öğretimin kişiler üzerinde olumlu ve sürekli etkisini de göstermektedir.

Sonuç

Hz. Muhammed (s.a) ile ashâbı çeşitli vesilelerle birçok kere biatlaşmışlar ve ne pahasına olursa olsun anlaşmışlar / sözleşmişler hususlardan caymayacaklarına kesin söz vermişlerdir.

İslâm, hiçbir kişiye, zümreye, kültüre, medeniyete indirgenemeyecek olan, kendi bütünlüğü içinde bir değerler sistemine sahiptir. Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu Nebevî mesajın insanlığa sunmuş olduğu değerler, bu mesajın uygulanabilirliği, çağımız sorunları karşısında konumu gibi konuların gündeme getirilmesi önemli bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır. Bu değerlerin birçoğu, -tek ke-

¹⁰¹ Buhârî, Cenâiz, 46, Ahkâm, 49; Müslim, Cenâiz, 31, 32.

¹⁰² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 326; İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnu'l-eser*, II, 319.

¹⁰³ Ahmed, *Müsned*, I, 264-265; İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnu'l-eser*, II, 288-289.

¹⁰⁴ İbn Kesîr, *El-Bidâye*, V, 43.

lime ile İslâm üzere olanları dikkate alındığında tamamı- biat hadîslerinde ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a)'in insanlara tesir etmesi ve onlar üzerinde büyük değişiklikler icra etmesinin sebeplerinden birisi, eğitime dair metot ve ilkeleri çok güzel uygulamasıdır. O, eğitim sürecinde uyguladığı eğitime dair metot ve ilkelerin birçoğunu biat alırken de dikkate almıştır.

Hz. Peygamber'in biat yoluyla eğitiminin temelinde Müslümanlar arasındaki birliği kuvvetlendirecek, dinî kültürü, İslâm devletinin bağımsızlığını ve egemenliğini koruyup güçlendirecek, "yeni tip" insanı yetiştirmek hedefi önemli bir yer tutmaktadır.

Eğitimde, Allah'ın emir ve yasaklarına uymayı temin etmenin uygulamadaki anlamı, Hz. Peygamber'e itaat eden, onun getirdiği prensipleri benimseyen ve çizdiği ideale bağlı, İslâmi kültüre sahip çıkacak, koruyacak ve güçlendirecek "fedakâr Müslüman"ı yetiştirmektir.

Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu biat ilkeleri İslâm devletinin kuruluş koşullarında toplumsal değişimin acil öncelikleri doğrultusunda atılacak adımları ve o günün koşullarındaki toplumsal yapının özelliklerini yansıtır. Eğitim sistemi içindeki yaşantıları düzenleyici bir rol oynaması beklenen bu ilkelerin, bu özellikleri ile sistem içinde istikrara, sürekliliğe, birlikteliğe hizmet ettikleri söylenebilir.

Sonuç olarak İslâm'ı kabul eden Müslümanlardan aldığı biatlarla Hz. Peygamber, kendi değerlerini oluşturmuş, onlara göre tutum ve davranışlarını belirleyen, kendini onlara göre yöneten ve denetleyen özgür, bağımsız ahlaklı kişilerin bir arada yaşadığı bir toplum inşa etmeye çalışmıştır. Böylece toplumun ortak değerler etrafında birleşmesi, gücünü ve verimliliğini artırması temin edilmiştir.

Kaynakça

- Abdülkerim el-Hatîb, *el-Hilâfetu ve'l-İmâme*, Beyrut 1975.
- Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1413/1992.
- Akyüz, Vecdi, *Kur'an'da Siyasî Kavramlar*, İstanbul 1988.
- Altuntaş, Abdurrahman, *Kur'an'da Temel Siyasî Kavramlar*, AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.
- Aydın, Mehmet Ş., "Hz. Peygamber'in Eğitim(ciliğini Güncellemek", *Diyanet Aylık Dergi*, Nisan, 2010, S. 232.
- Azimli, Mehmet, "Hulefa-i Raşidin Dönemi Halife Seçimleri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi (DAAD)*, VII (2007), S. 1, ss. 35-59.
- Bayraktar, M. Faruk, *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, İstanbul 1987.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali (ö. 458/1066), *Delâilü'n-nübüvve*, Beyrut 1405.
- Bodley, R.V.C., *Tanrı Elçisi Hz. Muhammed*, çev. Semih Yazıcıoğlu, İstanbul, ts.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *es-Sahîh*, İstanbul 1413/1992.
- Coşkun, Selçuk, *Bir Eğitimi Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı*, Erzurum, ts.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (ö. 255/869), *es-Sünen*, İstanbul 1413/1992.
- Demirlek, Hacı Ali, *Kur'an'ı Kerimde Teşvik ve Sakındırma Metodu*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Konya 1997.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1413/1992.
- Gümüş, Salih, *Çevrimiçi İşbirliği Ekiplerinde Öğrenenlerin Sorun Çözerek Öğrenmeyle İlgili Tutum ve Görüşleri*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Y. Lisans tezi, Eskişehir 2007.
- Gürbüz, Sait, "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Duygusal Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (ESAD)*, Bahar 2006, C. 3, S. 1, 3:48-75.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1990.
- Hurç, Ramazan, "Siyaset Bilincinin Oluşumu Bağlamında Dört Halifenin Seçim Sistemi", *FÜSBD*, C. 13, S. 1, Elazığ-2003, ss. 389-418.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah (ö. 463/1071), *el-İstiâb fî Esmâ'îl-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Beyrut 1412/1992.

- İbn Esfır, İzzüddin Ebü'l-Hasen (630/1232), *el-Kâmil fi't-Tarih*, thk. Ömer Abdusselam et-Tedmürî, Beyrut 1417/1997.
- , *Usdu'l-gâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-kutübü'l-ilmiiyye, 1415/1994.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî (ö. 852/1448), *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavviz, Beyrut 1415.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fida İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), *El-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî, Darulhyai't-turasi'l-Arabî, 1408/1988.
- İbn Mâce, Ebü Abdullah Muhammed b. Yezîd (ö. 275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1413/1992.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1414.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' Ebü Abdullah el-Basrî ez-Zührî (ö. 230/845), *et-Tabakatü'l-kübrâ*, thk. İhsan Abbas, Beyrut 1968.
- İbn Seyyidi'n-Nâs, Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Ahmed (v. 734/1333), *Uyûnu'l-eser fî Fununi'l-Meğâzive's-Şemâilve's-Siyer*, Beyrut 1414/1993.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fadlîyâz b. Musa b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149), *es-Şifâ bi ta'rifi hukûki'l-Mustafâ*, Amman 1407.
- Kallek, Cengiz, "Biat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. VI, ss. 120-124.
- Kanad, H. Fikret, *Kısaltılmış Pedagoji*, İstanbul 1977.
- Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, İstanbul 1998.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, "Kur'ân'da Üsve-i Hasene Kavramı- Model Alma Yoluyla Öğrenme", *Diyanet İlmi Dergi*, C. XLII, S. 3, Ankara 2006.
- Kastalânî, Ebu'l-Abbas Şihabuddin Ahmed b. Muhammed (ö. 923/1517), *Mevâhibü'l-ledünniye*, Kahire, ts.
- Kaya, Mevlüt, *Din Eğitiminde İletişim ve Dinî Tutum*, Samsun 1998.
- Kemertaş, İsmet, *Uygulamalı Genel Öğretim Metodu*, İstanbul 1965.
- Leif, J. ve Rustin, G., *Pedagoji Doktrinleri Açısından Genel Pedagoji*, çev. Nejat Yüzbaşıoğulları, Ankara 1974.
- Mâlik b. Enes (ö. 179/795), *el-Muvatta'*, İstanbul 1413/1992.
- Müslim, Ebü Hüseyin Müslim b. Haccac (ö. 261/875), *es-Sahîh*, İstanbul 1413/1992.
- Nesâî, Ebü Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), *es-Sünen*, İstanbul 1413/1992.
- Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Ankara 1990.
- Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Konya 1998.
- , "İslâm Eğitiminin Özelliklerine Genel Bir Bakış", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3, yıl 1990, ss. 255-297.
- Özkan, Mustafa, "Emevî İktidarının İşleyişinde Biat Kavramına Yüklenen Anlam ve Biatın Fonksiyonu", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/1, C. VII, S. 13.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2003.
- Şâmî, Muhammed b. Yusuf (942/1535), *Sübülül-hüdâve'r-reşâd fî sîretihayril-ibâd*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavviz, Beyrut 1414/1993.
- Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922), *et-Târîh*, Beyrut 1387.
- Tirmizî, Ebü İsâ Muhammed b. İsâ (ö. 279/892), *es-Sünen*, İstanbul 1413/1992.
- Uğur, Mücteba, "Asr-ı Saadette Sosyal Hayat", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, İstanbul 1994.
- Vâkidî, Muhammed b. Ömer (207/822), *el-Meğazi*, thk. Marsden Jones, Beyrut 1989/1409.
- Zübeyrî, Ebü Abdullah el-Mus'ab b. Abdullah (236/850), *Nesebü Kureyş*, thk. E. Levi Provençal, Kahire, ts.